

Research Article

doi: <https://doi.org/10.71633/jshsp.2024.1032447>

Analysis of the Effects of Third Places on Promoting Social Sustainability in Zone 6 of the Metropolis of Tehran

Kosar Ghobadi¹, Reza Valizadeh^{2*}, Ali Azar & Ali Panahi

1. Ph.D Student in Geography & Urban Planning, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

2. Assistant Professor, Department of Geography & Urban Planning, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

3. Assistant Professor, Department of Architecture & Urban Planning, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran

4. Assistant Professor, Department of Geography & Urban Planning, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

* Corresponding author: Email: fazelman362@yahoo.com

Receive Date: 21 June 2023

Accept Date: 15 August 2023

ABSTRACT

Introduction: Third places refer to public spaces in cities that, in addition to their primary functions, are used for recreational, cultural, social, and educational activities. In fact, these spaces are made available to citizens as places with various uses. The main goal of creating such places is to provide suitable and sustainable spaces to attract citizens and increase sustainability and social interactions, as well as to create identity for urban spaces.

Research Aim: The aim of this article is to investigate the effectiveness of third places on the sustainability of urban spaces.

Methodology: This research is descriptive-analytical in nature and purposive in terms of objective. The statistical population in this study consists of 30 experts and community leaders, as well as urban managers, who were selected through purposive sampling and analyzed using fuzzy DEMATEL method.

Studied Areas: The geographic scope of this study is Region 6 of the Tehran metropolis.

Results: The research results show that social factors in third places have been very effective in promoting sustainability, and the economic factor has also been identified as one of the contributing factors, influenced by other dimensions. On the other hand, the managerial-institutional factor has been of greater importance for improving public spaces and promoting urban sustainability.

Conclusion: Attention to the influential and susceptible factors should be considered as a requirement and necessity for urban policymakers and managers in promoting the environmental conditions of public spaces and developing third places.

KEYWORDS: Space, Third Places, Social Sustainability, Region 6 of Tehran Metropolis

فصلنامه علمی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی
دوره ۱۹، شماره ۳ (پیاپی ۶۸)، پاییز ۱۴۰۳
شاپای چاپی ۵۹۶۸-۲۵۳۵ شاپای الکترونیکی ۵۹۵۵-۲۵۳۸
<http://jshsp.iaurasht.ac.ir>
صص. ۲۸-۱۵

doi: <https://doi.org/10.71633/jshsp.2024.1032447>

مقاله پژوهشی

تحلیل اثرات مکان‌های سوم در ارتقای زیست‌پذیری اجتماعی منطقه ۶ کلانشهر تهران

کوثر قبادی^۱، رضا ولی‌زاده^{۲*}، علی آذر و علی پناهی

۱. دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
۲. استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
۳. استادیار گروه شهرسازی و معماری، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران
۴. استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

* نویسنده مسئول: Email: valizadehreza60@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۳۱ خرداد ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۲۴ مرداد ۱۴۰۳

چکیده

مقدمه: مکان‌های سوم به معنای فضاهای عمومی در شهر هستند که علاوه بر کارکردهای اصلی خود، برای انجام فعالیت‌های تفریحی، فرهنگی، اجتماعی و آموزشی نیز مورد استفاده قرار می‌گیرند. در واقع، این فضاها به عنوان مکان‌هایی با کاربردهای گوناگون، در اختیار شهروندان قرار می‌گیرند. هدف اصلی از ایجاد چنین مکان‌هایی، ایجاد فضاهایی مناسب و پایدار برای جذب شهروندان و افزایش پایداری و تعاملات اجتماعی، هویت‌سازی برای فضاهای شهری است.

هدف: هدف از تدوین این مقاله، بررسی میزان اثرگذاری و اثرگذاری مکان‌های سوم بر زیست‌پذیری فضاهایی شهری است.

روش‌شناسی تحقیق: این پژوهش از لحاظ ماهیت و روش توصیفی-تحلیلی و از لحاظ هدف کاربری است. جامعه آماری در این پژوهش شامل ۳۰ نفر از تمامی کارشناسان، خبرگان جامعه، مدیران شهری است که این تعداد با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند و با استفاده از روش دیمتل فازی داده‌های تحقیق مورد تحلیل قرار گرفتند.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو جغرافیایی این پژوهش منطقه ۶ کلانشهر تهران می‌باشد.

یافته‌ها: نتایج تحقیق نشان می‌دهد در مکان‌های سوم عامل اجتماعی در ارتقای زیست‌پذیری بسیار اثرگذار بوده است و عامل اقتصادی نیز با تاثیرپذیری از سایر ابعاد مختلف، جز عوامل معلول شناسایی شد. از سوی دیگر عامل مدیریتی - نهادی از اهمیت بیشتری جهت بهبود فضاهای عمومی و ارتقاء زیست‌پذیری شهری برخوردار بوده است.

نتایج: توجه به عوامل اثرگذار و اثرپذیر برای سیاست‌گذاران و مدیران شهری در راستای ارتقاء شرایط زیستی فضاهای عمومی و توسعه مکان‌های سوم می‌بایستی به عنوان یک الزام و ضرورت مورد توجه قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: فضا، مکان‌های سوم، زیست‌پذیری اجتماعی، منطقه ۶ کلانشهر تهران

مقدمه

امروزه شهرها یکی از فراگیرترین پدیده‌های اجتماعی عصر حاضر تلقی می‌شوند (نقیبی و دیگران، ۱۴۰۰: ۸۷۶). مطابق با آمار جهانی، در حال حاضر بیش از ۵۵ درصد از جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کنند و این درصد در سال ۲۰۵۰ به ۶۸ درصد افزایش خواهد یافت (حکمت نیا و دیگران، ۱۴۰۱: ۳۴). این رشد بی‌رویه جمعیت، صنعتی شدن شهرها، توسعه اقتصادی و سایر عوامل (حسینی و دیگران، ۱۳۹۲: ۵۶) نیازمند توجه مدیران و برنامه‌ریزان شهری با ارائه رویکردهای مختلف از جمله، زیست‌پذیری، شهر ایده‌آل، شهر خلاق، شهر امن (قنبری و دیگران، ۱۳۹۸: ۹۸۴)؛ برای دستیابی به توسعه پایدار و ایجاد اجتماعات سالم و قابل زیست در شهرها، بهبود کیفیت زندگی شهروندان و افزایش سطح رفاه اجتماعی در جامعه شهری و بررسی آن در ابعاد مختلف وجودی که از اهمیت بسیاری برخوردار است، می‌باشند (منظم اسماعیل پور و دیگران، ۱۳۹۷: ۹۷۲ و نیکدل و دیگران، ۱۴۰۲: ۱۵۶).

به هر حال، یک سکونتگاه شهری دارای عرصه‌های همگون با ویژگی‌های اجتماعی یکنواخت نیست. شاخص‌های اقتصادی و همچنین حیثیت اجتماعی (گروه‌های منزلتی) ازجمله عواملی هستند که موجب تفکیک سطوح شهری شده و طبقات اجتماعی را به وجود می‌آورند. هر یک از این سطوح طبقاتی، دارای ویژگی‌های و مشخصه‌های معینی هستند که بر نحوه پراکنش مکان‌های سوم و چگونگی اثرگذاری آن‌ها بر زندگی اجتماعی عمومی تأثیر می‌گذارند (داودی و مدیری، ۱۳۹۴: ۸۹). مکان‌های سوم به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای حوزه عمومی؛ مکان‌های عمومی و جذابی هستند که به زندگی غیررسمی شهروندان معنا می‌دهند و روابط اجتماعی آن‌ها را در خارج از زندگی رسمی کاری و خانوادگی ترمیم می‌کنند (رمضانی و دیگران، ۱۴۰۱: ۶۱). این مکان‌ها، جزء مهمی از عرصه‌های همگانی شهرها به شمار می‌روند که در سطوح مختلف، از سطح شهر تا سطح واحدهای همسایگی، ساختارهای اجتماعی را بازتعریف می‌کنند و مفهوم تعامل اجتماعی را از برخوردها و روابط سطحی و زودگذر به پیوندهای اجتماعی قوی‌تر ارتقاء می‌دهند. این مکان‌ها پذیرنده انواع ارتباطات، برخوردها و فعالیت‌ها هستند و افراد را بدون نظر گرفتن درجات و طبقات اجتماعی و تفاوت‌های قومی، نژادی و... گرد هم می‌آورند. بدین ترتیب، تأثیر زیادی بر زندگی اجتماعی دارند (مدیری و داودی، ۱۳۹۶: ۵۵۴).

به عبارت دیگر؛ فضای سوم به‌عنوان جایگاه زندگی اجتماعی و فضای عمومی به شهروندان قدرت می‌دهد که با بهره‌گیری از این نیازها و محرک‌ها، قلمروهای اجتماعی را در رابطه با افراد آشنا و غریبه فراهم آورند (برخوردار و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۸). فضای سوم شامل فضاهای عمومی گوناگونی است که پذیرای اجتماعاتی است که به شکل داوطلبانه دور از خانه و کار شادمانه دورهم جمع شده و اکثراً معمولی و غیررسمی می‌باشند (Oldenburg, 1999: 16; Ren et al., 2017). همچنین افراد موجود در این فضاها افراد ثابتی نیستند بلکه مدام در حال تغییر است و طیف وسیعی از افراد را شامل می‌شود (سالاری پور و دیگران، ۱۳۹۸: ۳۹) که با حضوری پذیری بالای افراد در حال تغییر تنش‌های اجتماعی و سایر ناهنجاریهای کاهش پیدا می‌کند و این امر منجر به به ارتقای زندگی اجتماعی شهروندان در جامعه شهری می‌شود (Hickman, 2013). در نتیجه دستیابی به زیست‌پذیری شهری که به آن شهر موفق نیز می‌گویند که از طریق سرزندگی محیطی، پایداری اکولوژیکی، حل معضلات اجتماعی (فقر، اختلاف طبقاتی و...) اقتصادی (بیکاری، اعتیاد و...) و فرهنگی (بی‌سوادی و...) حاصل می‌شود (شعاعی و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۸۴).

تجارب جهانی نشان می‌دهد که فضاهای عمومی شهری و مکان‌های سوم می‌توانند بسیار مفید واقع شوند و به عنوان محلی برای تبادل اطلاعات، تجربیات و دیدگاه‌ها درباره مسائل مختلف مفید باشند. همچنین، این مکان‌ها می‌توانند در پیوند بین افراد و گروه‌های مختلف اجتماعی نقش مهمی داشته باشند و به شکل‌گیری هویت شهری و احساس تعلق به آن کمک کنند. بنابراین، وجود فضاهای عمومی شهری و مکان‌های سوم می‌تواند در تعاملات اجتماعی، تبادل اطلاعات و تجربیات، هویت‌سازی و توسعه پایداری انسانی بسیار مفید باشند. بنابراین، باید به شیوه‌ای که این فضاها طراحی و مدیریت می‌شوند، توجه ویژه‌ای شود و در ابعاد اثرگذار مورد ارزیابی قرار گیرند (حیدری و صالحی، ۱۳۹۶: ۳۵۱). همچنین مکان سوم را می‌توان همچنین «قلمرو پیادگان» نامید. چنین مکان‌هایی می‌توانند به عنوان فضاهایی برای تعاملات اجتماعی، توسعه پایداری انسانی و هویت‌سازی شهروندان مفید باشند. اما برای جذب شهروندان در منطقه ۶ کلانشهر تهران به پاتوق‌ها، قلمرو پیادگان و سایر فضاهای شهری، باید شهر دعوت‌کننده و جذابی برای شهروندان با افزایش تنوع کاربریها، حضور و تعامل با دیگران در یک محیط جذاب و متنوع و سایر مواردی همچون امنیت، ترافیک، دسترسی آسان، راحتی و ایجاد تسهیلات برای پیادگان توجه ویژه‌ای شود. به عنوان مثال، باید توجه ویژه‌ای به

ایجاد مسیرهای پیاده‌روی امن و راحت، نورپردازی مناسب، ایجاد فضای سبز و تأمین تسهیلات مانند صندلی‌ها، زباله‌دان‌ها و فضاهایی برای فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی در این فضاها داده شود. به طور کلی، برای جذب شهروندان به فضاهای عمومی شهری و مکان‌های سوم، باید دیدگاهی سیستمیک و کارآمد برای طراحی و مدیریت شهر در منطقه ۶ کلانشهر تهران داشته باشیم. همچنین برای ایجاد فضاهایی جذاب و پایدار در فضاهای عمومی برای افزایش تعاملات اجتماعی، توسعه پایداری انسانی و هویت‌سازی شهروندان، به مواردی همچون زیست‌پذیری اجتماعی، مدیریت ترافیک در سطح شهر، دسترسی آسان و سریع و سایر تسهیلات‌های مناسب نیازمند توجه ویژه مدیران و کارشناسان و سایر سیاست‌گذاران شهری است. در همین راستا توسعه مکانهای سوم در فضاهای عمومی منطقه ۶ کلانشهر تهران برای افزایش تعاملات اجتماعی و حس تعلق به مکان یک امر ضروری به حساب می‌آید. به طوری که در این منطقه بیش از ۲۵۰ هزار نفر و بیش از ۸۵ هزار خانوار ساکن هستند و برای افزایش سرزندگی و ایجاد نشاط و تفریح بیشتر نیازمند افزایش کمی و کیفی این نوع مکانها هستیم. علاوه بر این، ایجاد مکان‌های سوم در فضاهای عمومی منطقه ۶ کلانشهر تهران، می‌تواند به افزایش فعالیت‌هایی همچون جشنواره‌های خیابانی، نشستن روی نیمکت و گپ زدن با سایر شهروندان کمک کند. از یک سو این فعالیت‌ها نه تنها باعث ایجاد فضاهای تفریحی و سرگرمی برای شهروندان می‌شوند، بلکه به بهبود کیفیت محیطی و افزایش تعاملات اجتماعی در چنین مکان‌های کمک خواهد کرد. بنابراین توسعه مکان‌های سوم در فضاهای عمومی به نوعی باعث افزایش زیست‌پذیری اجتماعی شهروندان و سرزندگی آنها خواهد شد. در راستای موارد مذکور، پژوهش حاضر باهدف؛ بررسی و تحلیل جایگاه مکان‌های سوم در ارتقاء زیست‌پذیری اجتماعی و تعلق مکانی در منطقه ۶ تهران تدوین شده است.

اولین بار اصطلاح "مکان سوم" در کتاب "مکانی بسیار خوب" توسط ری الدنبرگ جامعه‌شناس شهری در سال ۱۹۹۱ بکار برده شده است (کاظم زاده و میرزائی، ۱۴۰۰: ۴۴). ناصحی^۱ و همکاران (۲۰۲۳) مقاله خود را پایداری اجتماعی و مکان‌های سوم شهری؛ مورد شهر اصفهان در ایران تدوین نمودند؛ نتایج تحلیل علت و معلولی از طریق DEMATEL نشان می‌دهد که پویایی و سرزندگی و انعطاف‌پذیری اصلی‌ترین و تأثیرگذارترین عوامل در افزایش پایداری اجتماعی در اصفهان هستند. نتایج همچنین تأثیر مولفه‌ها و شاخص‌های ترکیبی رتبه سوم را با ابعاد مختلف پایداری اجتماعی به ویژه در مناطق شهری اصفهان نشان می‌دهد. شیخ باغلو و باکسی^۲ (۲۰۲۱) در مقاله‌ای به تبیین نقش مکانهای سوم در اجتماعی شدن مناطق شهری پرداخته‌اند و نتایج حاکی از اهمیت بالای مکان‌های سوم شهری مانند کافه‌های باز است که می‌توانند کیفیت طراحی شهری را در یک بافت تغییر داده و کیفیت اجتماعی شدن را افزایش دهند. ناهید الزمان و همکاران (۲۰۲۰) تحقیقی با عنوان انسجام شهری در برابر فضا‌سازی ارگانیک مکان‌های سوم در عربستان سعودی؛ انجام دادند و به بیان این نکته پرداختند که حاکمیت مشترک بر مکان‌های سوم می‌تواند در انسجام شهری اثربخش باشد. ویلیامز و هیپ^۳ (۲۰۱۹) آنها در پژوهش خود با عنوان: مکان‌های سوم، تعامل با همسایگان، و انسجام در بافت محله عنوان داشتند که چگونه نقش مکان‌های سوم ممکن است با توجه به بافت اجتماعی-اقتصادی محله متفاوت باشد. با استفاده از داده‌های موج اول مطالعه خانواده و محله لس‌آنجلس (LAFANS) و داده‌های مربوط به مکان‌های سوم از داده‌های تجاری نقطه‌محور Reference USA، تأثیر مکان‌های سوم را بر انسجام و تعامل همسایگان در بین لایه‌های فقر محله سنجیدند، و به این نتیجه رسیدند که مکان‌های سوم با انسجام و تعامل بیشتر همسایه‌ها مرتبط هستند، و اینکه تعامل همسایه واسطه رابطه بین مکان‌های سوم و انسجام در محله‌های فقیر بیشتر است. بوستین و اسپیک^۴ (۲۰۲۰) در پژوهش خود با نام فضای سوم، مفهوم فضای سوم را به عنوان بخشی از نظریه فضایی انتقادی پست مدرن به عنوان ابزاری برای بیان رابطه پیچیده بین جامعه و فضا توسعه نمودند. این اصطلاح به فضاهای دیگر اشاره دارد که در آن فضاهای انضمامی، انتزاعی و ادراکی با هم تعامل دارند. فضاهای جدید روابط اجتماعی-فضایی قدرت غالب را به چالش می‌کشند. فضاهای "اول"، "دوم" و "سوم" هر کدام بیانگر "فضای واقعی"، "تصور شده" و "فضای زندگی شده" هستند و می‌توان آن‌ها را از طریق مکان‌های مختلف "واقعی" و «واقعی و خیالی» نشان داد. لئو و همکاران (۲۰۱۶) از فضای گمشده تا مکان سوم را مورد مطالعه قرار دادند و به ارائه راه موثری برای اجرای CCD ها به عنوان بخشی از استراتژی‌های بازسازی شهری پرداختند، یعنی برای

1. Nasehi
2. Sheikhabaglou & Boo Xi
3. Williams & Hipp
4. Bustin & Speake

تبدیل شدن به مکان‌های سوم مورد علاقه بازدیدکنندگان، CCD ها نیاز به ارائه برخورد‌های اجتماعی با کیفیت بالا با ترکیبی مناسب از امکانات فیزیکی، فرهنگی و سرگرمی می‌باشد. فوگر و همکاران^۱ (۲۰۱۵)، در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که مکان‌های سوم نقش موثری در برقراری ارتباط‌های فراملیتی و دور بودن از انواع نژاد، قومیت، پناهنده بودن و غیره است. کوکسا و چیلدز (۲۰۱۴)، در پژوهشی با عنوان مکان‌های اول، دوم، سوم و چهارم - ایجاد حس بیشتر در فضا، عنوان داشتند؛ مفهوم مکان چهارم به عنوان روشی جدید برای طبقه‌بندی انواع فضا ارائه می‌شود که هم نقاط قوت روش‌های قبلی توصیف فضاها را دارد و هم آنها را به عنوان بسط مکان‌های دیگری که با آنها آشنا هستیم عادی می‌کند. ویکاس و بوسون^۲ (۲۰۰۹)، در پژوهشی مکان‌های سوم و زندگی اجتماعی خیابانها را مورد بررسی قرار دادند و یافته‌ها نشان می‌دهد که مکان‌های سوم هم از نظر شخصی‌سازی (متمايز بودن، تشخیص‌پذیری) و هم نفوذپذیری نسبتاً بالایی به خیابان دارند. اما وجود صندلی و سرپناه شاید مهم‌ترین ویژگی‌های طراحی شهری هستند که به اجتماعی بودن در خیابان اصلی کمک می‌کنند. سالاری پور و همکاران (۱۴۰۱)، به بررسی نقش مکان‌های سوم شهری در توسعه گردشگری پیاده‌راه مرکزی شهر رشت پرداختند، مهمترین نتیجه پژوهش حاضر تبیین روابط هم افزا میان توسعه مکان‌های سوم و گردشگری است. عابدینی و ساکت حسنلوئی (۱۴۰۰) مقاله ای با عنوان: مکان‌های سوم شهری؛ صحنه خلق پاتوق‌های اجتماعی و تفریحی جامعه مطالعه موردی: بررسی تطبیقی کافه‌های مناطق ۱ و ۴ شهر اورمیه تدوین نمودند، براساس یافته‌های این تحقیق؛ شاخص شخصیت بخشی در منطقه ۱ شهر اورمیه، بیشترین میزان مطلوبیت و سازگاری را به خود اختصاص داده است. همچنین شاخص آسایش و آرام بودن وضعیت مناسبی را در منطقه ۱ شهر داشته است. به علاوه شاخص‌های مکان تفریح و گذران اوقات فراغت و پویایی تعامل بومی و محلی در منطقه ۴ شهر اورمیه، به ترتیب نامناسب‌ترین وضعیت موجود را در میان سایر شاخص‌ها به خود اختصاص داده است. آروین و همکاران (۱۳۹۷) شاخص‌های زیست‌پذیری شهری بر اساس ادراک ساکنان شهر اهواز را تحلیل نمودند، نتایج تحقیق بیانگر این است که وضعیت شاخص‌های زیست‌پذیری شهری در محلات نامناسب می‌باشد. نتایج تکنیک‌های آنتروپی و کوپراس نشان می‌دهد که محله کیانپارس بهترین وضعیت و بعد از آن محلات زیتون کارمندی، گلستان جنوبی، خروسی، پردیس ۱، آخر آسفالت، شلنگ‌آباد و در بدترین وضعیت زیست‌پذیری محله منبع آب قرار گرفته است. مدیری و داودی (۱۳۹۶)، نقش مکان‌های سوم بر ارتقای زندگی اجتماعی شهر زنجان در بازه زمانی انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی (مطالعه موردی: محدوده سبزه‌میدان شهر زنجان - ایران) را مورد بررسی قرار دادند؛ مطالعه روند تغییر مکان‌های سوم نشان می‌دهد مکان‌های سومی که در سه دوره بررسی شده ثابت باقی مانده‌اند، یا ماهیتی مذهبی دارند یا یکی از اجزای اصلی بازار محسوب می‌شوند. همچنین مهم‌ترین تأثیر این مکان‌ها، بر حوزه عمومی و خرد جمعی بوده است؛ به‌طوری که هرچه به عهد معاصر نزدیک می‌شویم، حوزه عمومی گسترده‌تر می‌شود، نقش مردم در فضاهای جمعی اهمیت بیشتری می‌یابد و تأثیر این فضاها در جهت‌گیری خرد جمعی و افکار عمومی افزایش پیدا می‌کند. این روند صعودی، حاصل تغییراتی است که در ساختار اجتماعی جامعه مورد مطالعه صورت پذیرفته است. عمده‌ترین این تغییرات را می‌توان در فضاهای جنسیتی، زندگی شبانه و همچنین تأثیرات جامعه روشنفکری مشاهده کرد. قنبری و همکاران (۱۳۹۵)، زیست‌پذیری شهری با تأکید بر شاخص امنیت و پایداری در منطقه ۱۱ شهر مشهد را مورد مطالعه قرار دادند، و به بیان این نتایج پرداختند، منطقه ۱۱ کلان‌شهر مشهد، بهترین منطقه از نظر شاخص امنیت و پایداری می‌باشد. پس از منطقه ۱۱، مناطق ۱۰ و ۹ به لحاظ امنیت و پایداری دارای بهترین شرایط هستند. بدترین منطقه هم به ۳، ۴ و ۶ است. حدود ۴۰ درصد مناطق شهر مشهد در سطح، لحاظ امنیت و پایداری، به ترتیب مناطق بحرانی امنیت و پایداری به لحاظ زیست‌پذیری شهری قرار دارند. صادقی و همکاران (۱۳۹۴) به مقایسه تطبیقی مکان‌یابی فضای سوم و نقشه شناختی احساس امنیت در فضای شهری اصفهان پرداخته‌اند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد که ویژگی مکان‌های سوم در ارتقاء احساس امنیت شهروندان اثر دارد. کاشانی جو (۱۳۸۹)، معتقد است فضاهای عمومی شهری به‌عنوان فضای سوم نقش اساسی در برقراری تعاملات اجتماعی ایفا می‌نمایند و به‌عنوان کانون تمرکز دانش طراحی شهری می‌باشند.

روش پژوهش

در این مقاله، روش پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی است که با هدف تحلیل اثرات مکانهای سوم در ارتقای زیست پذیری شهری در منطقه ۶ کلانشهر تهران و به منظور کشف روابط بین متغیرهای اجتماعی-امنیتی، کالبدی - محیطی، اقتصادی و مدیریتی-نهادی تدوین شده است. جامعه آماری در این پژوهش شامل ۳۰ نفر (۲۱ نفر مرد و ۹ نفر زن؛ ۲ نفر در مقطع تحصیلی دکترا؛ ۱۲ نفر کارشناسی ارشد، ۱۰ نفر هم کارشناسی و فوق دیپلم؛ از لحاظ سنی هم بین رده سن ۲۲ تا ۴۵ سال و همچنین از لحاظ شرایط شغلی ۳ نفر از کارمندان، خبرگان، مسئولان شهری و اساتید دانشگاه) از تمامی کارشناسان، خبرگان برنامه ریزی و مدیران شهری می باشند که این تعداد با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند. برای اطمینان از روایی و پایایی پرسشنامه مورد استفاده در پژوهش، از تأیید روایی توسط متخصصین و نخبگان جامعه و آزمون کرونباخ برای تعیین پایایی (۰/۸۴۷) استفاده شده است. در نهایت، برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش، از روش دیمتل فازی بهره گرفته شد که یکی از انواع روش‌های تصمیم‌گیری بر اساس مقایسه‌های زوجی است. این روش با تشکیل یک ماتریس مقایسه زوجی بین معیارهای پژوهش در قالب پرسشنامه و استفاده از یک طیف مشخص (صفر=بدون تأثیر؛ یک=تأثیر خیلی کم؛ دو=تأثیر کم؛ سه=تأثیر زیاد و چهار=تأثیر خیلی زیاد) برای نمره دهی به عامل و شاخص‌های آن، به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته شده است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش

یکی از قدیمی‌ترین مناطق ۲۲ گانه پایتخت، منطقه ۶ تهران به شمار می‌آید که از لحاظ موقعیت جغرافیایی در مرکز تهران قرار گرفته است و با مساحتی بالغ بر ۲۱۳۸ هکتار حدود ۳,۳ درصد از سطح شهر تهران را در برمی گیرد. شهرداری منطقه ۶ استان تهران از ۶ ناحیه و ۱۴ محله برخوردار است. این منطقه از تهران از جمعیتی بالغ بر ۲۵۰,۰۰۰ نفر برخوردار می باشد (۸۵,۰۹۲ خانوار) شامل ۱۲۳,۰۱۶ مرد و ۱۲۸,۰۲۳ زن است. که بیش از ۳۰ درصد ساختمان‌های حکومتی، دولتی، نهادهای و بانک‌های مختلف در این منطقه از تهران واقع شده است. منطقه ۶ تهران از سمت شمال به منطقه ۳، از سمت غرب به منطقه ۲، از سمت شرق به منطقه ۷ و از جنوب به مناطق ۱۰، ۱۱ و ۱۲ محدود می‌شود. از مهمترین ویژگی‌های کالبدی این منطقه تهران باید به موقعیت قرارگیری در مرکز شهر و قرارگیری ساختمان‌های کاربری‌های متنوع از جمله آموزشی، اداری، خدماتی، دولتی و ملی اشاره کرد. همچنین دسترسی این منطقه تهران از ۳ جهت شمال، شرق و غرب با ۳ بزرگراه همت، مدرس و چمران و از سمت جنوب نیز به (بزرگترین محور شرقی- غربی) خیابان انقلاب منتهی می‌شود و بزرگترین محور شمال- جنوب تهران یعنی خیابان ولیعصر از مرکز این منطقه عبور می‌کند. منطقه ۶ تهران با توجه به مراکز اداری، تجاری، آموزشی و تفریحی بسیار زیاد و حجم بالای تردد در آن از مناطق آلوده تهران محسوب می‌شود.

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی منطقه ۶ کلانشهر تهران

یافته‌ها و بحث

تحلیل عوامل علی و معلولی موثر بر زیست پذیری اجتماعی در مکانهای سوم

نقش اثر گذاری مکان‌های سوم بر ارتقاء زیست پذیری اجتماعی در منطقه ۶ تهران، به عوامل مختلفی بستگی دارد که از جمله آنها می‌توان به عوامل اجتماعی، فیزیکی، اقتصادی و مدیریتی-نهادی اشاره کرد (جدول ۱).

جدول ۱. ابعاد و اثرات مکان‌های سوم در ارتقاء زیست پذیری منطقه ۶ کلانشهر تهران

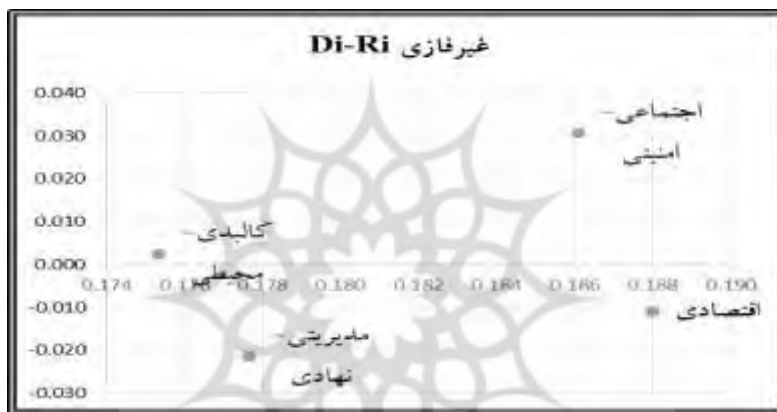
مولفه‌ها	
اجتماعی - فرهنگی	تأمینات و توسعه اجتماعی
	افزایش حس تعلق به مکان
	ارتقاء احساس امنیت شهروندان
	ارتقاء رفاه جمعی
	کاهش نابرابری اجتماعی
	ارتقای کیفی زندگی اجتماعی عمومی منطقه ۶
	افزایش کنش‌های اجتماعی
	افزایش دلبستگی مکان
	بروز ارزش‌های فرهنگی
	هویت پذیری و هویت سازی شهروندان
	ارتقاء مسئولیت مدنی شهروندان
	ارتقاء سلامت روان شهروندان
	معنا بخشی به زندگی غیر رسمی شهروندان
کالبدی - محیطی	سرزندگی محیطی
	پایداری اکولوژیکی
	فضا سازی ارگانیک
	انسجام شهری
	نفوذپذیری شهری
	جذابیت و زیبایی بصری
	توسعه پایدار شهری
	فرصت تجربه زیست پذیری شهری
	تنوع کاربریها
	دسترسی مناسب به مکان‌های سوم
اقتصادی	تنوع و پویایی اقتصادی
	توسعه مشاغل خرد
	کم رنگ شدن اختلاف طبقاتی به لحاظ اقتصادی
	پایداری اقتصادی
	توسعه امکانات و تسهیلات زندگی
	رونق اقتصادی
مدیریتی - نهادی	مدیریت بهینه فضایی از طریق طراحی مکان‌های با هویت و با جذابیت‌های بصری
	تأمین امنیت مکان‌های سوم
	توسعه فضاهای شبانه شهری
	توزیع عادلانه مکان‌های سوم در نواحی شهری
	ایجاد مکان‌های سوم بین مردم به شکل پایدار و با شکوه.

در این تحقیق، با استفاده از روش دیمتل فازی، تلاش شده است تا میزان اثرگذاری و اثرپذیری عوامل مذکور بر ارتقاء زیست پذیری اجتماعی منطقه ۶ تهران مورد بررسی قرار گیرد. در این تحقیق، با استفاده از روش دیمتل فازی، تلاش شده است تا میزان اثرگذاری و اثرپذیری عوامل مذکور مورد بررسی قرار گیرد (جدول ۲).

جدول ۲. بررسی میزان اثرگذاری و اثرپذیری ابعاد مکان‌های سوم در ارتقای زیست پذیری منطقه ۶ کلانشهر تهران

غیر فازی Di-Ri	غیر فازی Di+Ri	Di-Ri			Di+Ri			Ri			Di			
		u	m	l	u	m	l	u	m	l	u	m	l	
۰/۰۳۱	۰/۱۸۶	۰/۱۰۶	۰/۰۳۷	-۰/۰۴۵	۰/۲۶۰	۰/۱۸۸	۰/۱۰۸	۰/۱۱۷	۰/۰۷۶	۰/۰۳۶	۰/۱۴۲	۰/۱۱۲	۰/۰۷۲	اجتماعی-امنیتی
۰/۰۰۲۴	۰/۱۷۵	۰/۰۸۲	۰/۰۰۰	-۰/۰۶۹	۰/۲۴۷	۰/۱۷۵	۰/۰۹۶	۰/۱۱۷	۰/۰۸۷	۰/۰۴۸	۰/۱۳۰	۰/۰۸۸	۰/۰۴۸	کالبدی-محیطی
-۰/۰۲۲	۰/۱۷۸	۰/۰۵۷	-۰/۰۲۴	-۰/۱۰۶	۰/۲۶۰	۰/۱۷۶	۰/۰۹۷	۰/۱۴۲	۰/۱۰۰	۰/۰۶۰	۰/۱۱۷	۰/۰۷۶	۰/۰۳۶	اقتصادی
-۰/۰۱۱	۰/۱۸۸	۰/۰۶۹	-۰/۰۱۲	-۰/۰۹۴	۰/۲۷۲	۰/۱۸۸	۰/۱۰۹	۰/۱۴۲	۰/۱۰۰	۰/۰۶۰	۰/۱۳۰	۰/۰۸۸	۰/۰۴۸	مدیریتی-نهادی

نتایج نشان می‌دهد که اثرگذارترین عامل و نقش مکان‌های سوم در بهبود و ارتقاء زیست پذیری، موضوع اجتماعی است. به طوری که بر اساس نتایج تحلیل دیمتل فازی مقدار امتیاز آن ۰/۰۳۱ است و نشان از اثرگذاری بیشتر آن نسبت به سایر ابعاد مورد مطالعه دارد. همچنین این نتایج نشان می‌دهد که عامل مدیریتی-نهادی به دلیل امتیاز منفی، جز عامل اثرپذیر شناسایی شده است. از سوی دیگر، نتایج بر اساس اهمیت (بردار Di+Ri)، نشان می‌دهد که مقوله مدیریتی نسبت به سایر عوامل در ارتقای زیست‌پذیری اجتماعی مهمترین عامل محسوب می‌شود. به عبارت دیگر، در مکان‌های سوم، برای ارتقای زیست پذیری اجتماعی و تعلق مکانی، عوامل اجتماعی و فیزیکی جز عوامل علی و عوامل اقتصادی و مدیریتی-نهادی جز عوامل اثرپذیر شناخته شده‌اند. این موضوع در شکل (۱) نشان داده شده است.

شکل ۱. الگوی روابط بین ابعاد مورد مطالعه

تحلیل شاخص‌های اجتماعی

در این مقوله، مهمترین شاخص‌های اجتماعی مکان‌های سوم زیست پذیر در منطقه ۶ کلانشهر تهران شناسایی شدند سپس با استفاده از روش دیمتل فازی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند، نتایج آن به شرح جدول (۳) می‌باشد.

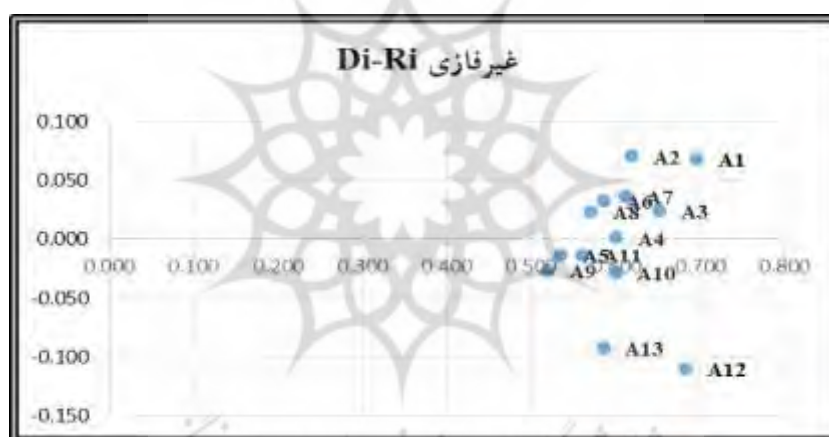
جدول ۳. بررسی میزان اثرگذاری و اثرپذیری شاخص‌های اجتماعی مکان‌های سوم در ارتقاء زیست پذیری منطقه ۶ کلانشهر تهران

غیر فازی Di-Ri	غیر فازی Di+Ri	Di-Ri			Di+Ri			Ri			Di			
		u	m	l	u	m	l	u	m	l	u	m	l	
۰/۰۶۸	۰/۶۹۶	۰/۵۵۴	۰/۰۸۳	-۰/۳۹۹	۱/۲۲۷	۰/۶۷۴	۰/۲۷۳	۰/۵۷۲	۰/۲۹۵	۰/۱۰۱	۰/۶۵۵	۰/۳۷۹	۰/۱۷۲	A1
۰/۰۷۱۱	۰/۶۱۹	۰/۵۴۲	۰/۰۸۶	-۰/۳۸۲	۱/۱۲۲	۰/۵۸۶	۰/۱۹۸	۰/۵۱۸	۰/۲۵۰	۰/۰۶۲	۰/۶۰۴	۰/۳۳۶	۰/۱۳۶	A2
۰/۰۲۴	۰/۶۵۱	۰/۵۰۶	۰/۰۳۰	-۰/۴۴۵	۱/۱۷۸	۰/۶۲۰	۰/۲۲۷	۰/۵۷۱	۰/۲۹۵	۰/۱۰۱	۰/۶۰۷	۰/۳۲۵	۰/۱۲۶	A3
۰/۰۰۲	۰/۶۰۰	۰/۴۷۰	۰/۰۰۴	-۰/۴۶۲	۱/۱۰۹	۰/۵۶۲	۰/۱۷۷	۰/۵۵۲	۰/۲۷۹	۰/۰۸۷	۰/۵۵۶	۰/۲۸۳	۰/۰۹۰	A4
-۰/۰۱۳	۰/۵۳۵	۰/۴۴۱	-۰/۰۱۳	-۰/۴۶۷	۱/۰۲۲	۰/۴۸۹	۰/۱۱۴	۰/۵۱۸	۰/۲۵۱	۰/۰۶۲	۰/۵۰۳	۰/۲۳۸	۰/۰۵۲	A5
۰/۰۳۳	۰/۵۸۶	۰/۵۰۴	۰/۰۳۹	-۰/۴۲۳	۱/۰۹۰	۰/۵۴۶	۰/۱۶۴	۰/۵۲۱	۰/۲۵۴	۰/۰۶۵	۰/۵۶۹	۰/۲۹۳	۰/۰۹۹	A6
۰/۰۳۷	۰/۶۱۱	۰/۵۱۴	۰/۰۴۴	-۰/۴۲۳	۱/۱۲۴	۰/۵۷۴	۰/۱۸۷	۰/۵۳۵	۰/۲۶۵	۰/۰۷۵	۰/۵۸۹	۰/۳۰۹	۰/۱۱۳	A7
۰/۰۲۴	۰/۵۷۱	۰/۴۹۱	۰/۰۲۹	-۰/۴۳۱	۱/۰۷۰	۰/۵۲۹	۰/۱۴۹	۰/۵۱۸	۰/۲۵۰	۰/۰۶۲	۰/۵۵۲	۰/۲۷۹	۰/۰۸۷	A8
-۰/۰۲۶	۰/۵۱۹	۰/۴۲۲	-۰/۰۲۸	-۰/۴۸۰	۱/۰۰۱	۰/۴۷۱	۰/۰۹۹	۰/۵۱۷	۰/۲۵۰	۰/۰۶۲	۰/۴۸۴	۰/۲۲۲	۰/۰۳۸	A9

A10	۰/۰۷۵	۰/۲۶۶	۰/۵۳۶	۰/۱۰۱	۰/۲۹۶	۰/۵۷۲	۰/۱۷۷	۰/۵۶۲	۱/۱۰۹	-۰/۴۹۷	-۰/۰۳۰	۰/۴۳۵	۰/۶۰۰	-۰/۰۲۸
A11	۰/۰۶۴	۰/۲۵۲	۰/۵۲۰	۰/۰۷۵	۰/۲۶۵	۰/۵۳۶	۰/۱۳۸	۰/۵۱۷	۱/۰۵۶	-۰/۴۷۲	-۰/۰۱۳	۰/۴۴۵	۰/۵۶۰	-۰/۰۱۳
A12	۰/۰۷۶	۰/۲۶۶	۰/۵۳۷	۰/۱۸۷	۰/۳۹۵	۰/۶۵۷	۰/۲۶۳	۰/۶۶۲	۱/۱۹۴	-۰/۵۸۱	-۰/۱۲۹	۰/۳۵۱	۰/۶۸۲	-۰/۱۱۰
A13	۰/۰۳۷	۰/۲۲۱	۰/۴۸۳	۰/۱۲۶	۰/۳۲۴	۰/۶۰۷	۰/۱۶۳	۰/۵۴۶	۱/۰۹۰	-۰/۵۶۹	-۰/۱۰۳	۰/۳۵۸	۰/۵۸۶	-۰/۰۹۲

با توجه به نتایج حاصل از دیمتل فازی، مشخص شده است که ۷ شاخص از میان شاخص‌های اجتماعی، جز عوامل علی و ۶ شاخص دیگر جز عوامل معلول هستند. شاخص‌هایی که جز عوامل علی هستند، به عنوان شاخص‌های اصلی مکان‌های سوم و مؤثر در بهبود زیست پذیری اجتماعی شناخته شده‌اند. این شاخص‌ها شامل: تعاملات و توسعه اجتماعی، افزایش حس تعلق به مکان، ارتقاء احساس امنیت شهروندان، ارتقاء رفاه جمعی، ارتقای کیفیت زندگی اجتماعی عمومی منطقه ۶، افزایش کنش‌های اجتماعی و افزایش دلبستگی مکان هستند. در عین حال، شاخص‌هایی که جز عوامل معلول هستند، به عنوان شاخص‌هایی که نیاز به توسعه و بهبود مکانهای سوم دارند، شناخته شده‌اند. این شاخص‌ها شامل کاهش نابرابری اجتماعی، بروز ارزش‌های فرهنگی، هویت پذیری و هویت سازی شهروندان، ارتقاء مسئولیت مدنی شهروندان، ارتقاء سلامت روان شهروندان و معنا بخشی به زندگی غیر رسمی شهروندان هستند. با توجه به این نتایج، می‌توان با توجه به میزان اثرگذاری هر یک از شاخص‌ها، برنامه‌های مناسبی برای بهبود زیست پذیری اجتماعی در مکانهای سوم طراحی کرد. به عبارتی دیگر، نتایج حاصل از دیمتل فازی نشان می‌دهد که شاخص افزایش حس تعلق به مکان در میان ۷ شاخص علی، به عنوان اثرگذارترین شاخص در بهبود مکان‌های سوم محسوب می‌شود. همچنین، شاخص ارتقاء سلامت روان شهروندان در میان ۶ شاخص معلول، به عنوان اثرپذیرترین شاخص در مکان‌های سوم شناخته شده است (شکل ۲).

شکل ۲. الگوی روابط بین شاخص‌های اجتماعی

کالبدی - محیطی

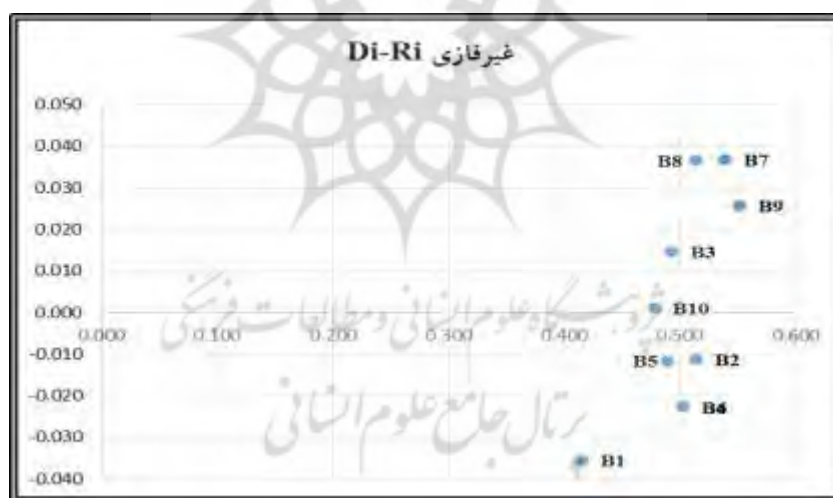
یکی از موضوعات مهم در میزان اثرگذاری مکان‌های سوم بر ارتقای زیست پذیری شهری، بررسی شاخص‌های کالبدی - محیطی است که مهم‌ترین شاخص‌های آن در جدول (۴) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند.

جدول ۴. بررسی میزان اثرگذاری و اثرپذیری شاخص‌های کالبدی - محیطی مکانهای سوم در ارتقاء زیست پذیری منطقه ۶ کلانشهر تهران

غیر فازی Di-Ri	غیر فازی Di+Ri	فازی Di-Ri			فازی Di+Ri			Ri			Di		
		u	m	l	u	m	l	u	m	l	u	m	l
-۰/۰۳۵	۰/۴۱۵	۰/۲۷۰	-۰/۰۴۲	-۰/۳۵۶	۰/۸۳۹	۰/۳۸۷	۰/۱۱۴	۰/۳۹۴	۰/۲۱۴	۰/۰۷۶	۰/۳۴۶	۰/۱۷۲	۰/۰۳۸
-۰/۰۱۱۲	۰/۵۱۴	۰/۳۱۱	-۰/۰۱۴	-۰/۳۴۱	۰/۸۶۷	۰/۴۹۹	۰/۲۱۵	۰/۴۴۲	۰/۲۵۷	۰/۱۱۴	۰/۴۲۵	۰/۲۴۲	۰/۱۰۱
۰/۰۱۵	۰/۴۹۲	۰/۳۳۹	۰/۰۱۶	-۰/۳۰۷	۰/۸۳۹	۰/۴۷۴	۰/۱۹۲	۰/۴۱۰	۰/۲۲۹	۰/۰۸۹	۰/۴۲۸	۰/۲۴۵	۰/۱۰۳
-۰/۰۲۳	۰/۵۰۲	۰/۲۹۶	-۰/۰۲۸	-۰/۳۵۳	۰/۸۵۲	۰/۴۸۵	۰/۲۰۳	۰/۴۴۲	۰/۲۵۷	۰/۱۱۴	۰/۴۱۰	۰/۲۲۹	۰/۰۸۹
-۰/۰۱۲	۰/۴۸۹	۰/۳۰۷	-۰/۰۱۵	-۰/۳۳۸	۰/۸۳۴	۰/۴۷۰	۰/۱۸۹	۰/۴۲۶	۰/۲۴۳	۰/۱۰۱	۰/۴۰۹	۰/۲۲۸	۰/۰۸۸

B6	۰/۰۸۹	۰/۲۲۹	۰/۴۱۰	۰/۱۱۴	۰/۲۵۷	۰/۴۴۲	۰/۲۰۳	۰/۴۸۶	۰/۸۵۲	-۰/۳۵۳	-۰/۰۲۸	۰/۲۹۶	۰/۵۰۲	-۰/۰۲۳
B7	۰/۱۳۹	۰/۲۸۴	۰/۴۷۳	۰/۱۰۱	۰/۲۴۳	۰/۴۲۶	۰/۲۴۰	۰/۵۲۷	۰/۸۹۹	-۰/۲۸۷	۰/۰۴۲	۰/۳۷۲	۰/۵۳۸	۰/۰۳۷
B8	۰/۱۲۵	۰/۲۷۰	۰/۴۵۶	۰/۰۸۸	۰/۲۲۸	۰/۴۱۰	۰/۲۱۴	۰/۴۹۸	۰/۸۶۶	-۰/۲۸۴	۰/۰۴۱	۰/۳۶۸	۰/۵۱۳	۰/۰۳۷
B9	۰/۱۴۰	۰/۲۸۵	۰/۴۷۴	۰/۱۱۴	۰/۲۵۷	۰/۴۴۲	۰/۲۵۳	۰/۵۴۲	۰/۹۱۶	-۰/۳۰۲	۰/۰۲۹	۰/۳۶۰	۰/۵۵۱	۰/۰۲۶
B1	۰/۰۸۹	۰/۲۲۹	۰/۴۱۰	۰/۰۸۹	۰/۲۲۹	۰/۴۱۰	۰/۱۷۸	۰/۴۵۸	۰/۸۲۰	-۰/۳۲۱	۰/۰۰۰	۰/۳۲۱	۰/۴۷۸	۰/۰۰۱

در خصوص شاخص‌های کالبدی-محیطی، نتایج حاصل از دیمتل فازی نشان می‌دهد که ۵ شاخص از جمله سرزندگی محیطی، پایداری اکولوژیکی، انسجام شهری، نفوذپذیری شهری و جذابیت و زیبایی بصری جز عوامل معلول محسوب می‌شوند. این شاخص‌ها می‌توانند تحت تأثیر دیگر شاخص‌ها و عوامل قرار بگیرند و باعث بهبود مکان‌های سوم و ارتقای زیست پذیری در منطقه ۶ شوند. در بین این شاخص‌ها، شاخص سرزندگی محیطی به عنوان اثرپذیرترین شاخص شناسایی شده است. این شاخص به معنای ارتباط مستقیم افراد با محیط‌زیست و حس خود راحتی و رضایت در محیط زندگی است. همچنین، شاخص‌های فضاسازی ارگانیک، توسعه پایدار شهری، فرصت تجربه زیست پذیری شهری، تنوع کاربری و دسترسی مناسب به مکان‌های سوم جز عوامل علی محسوب می‌شوند. این شاخص‌ها می‌توانند به بهبود و ارتقای زیست پذیری اجتماعی از طریق بهبود کیفیت زیستی، ایجاد فضاهای عمومی متنوع، ایجاد شهرهای پایدار و ارتقای تنوع کاربری و دسترسی به مکان‌های سوم منجر شوند. بین این شاخص‌ها، شاخص توسعه پایدار شهری به عنوان اثرگذارترین شاخص شناخته شده است، به این معنا که تغییر در این شاخص می‌تواند تأثیر چشم گیری بر روی مکان‌های سوم داشته باشد (شکل ۳). بنابراین، با توجه به یافته‌ها می‌توان گفت که اثرات کالبدی-محیطی در مکان‌های سوم امر مهمی تلقی می‌شود و می‌تواند بهبود شرایط زندگی و کیفیت محیط زیستی مردم را در منطقه ۶ کلانشهر تهران بهبود بخشد. در نتیجه طراحی مناسب فضاهای کالبدی محیطی در منطقه ۶ کلانشهر تهران علاوه بر جذب گردشگر، می‌تواند تأثیر زیادی در توسعه اقتصادی محلی و افزایش درآمد شهروندان داشته باشد. در نتیجه بهبود کالبدی-محیطی در منطقه ۶ کلانشهر تهران می‌تواند به بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی شهروندان کمک کند.

شکل ۳. الگوی روابط بین شاخص‌های کالبدی-محیطی

اقتصادی

یکی دیگر از مباحث مهم در خصوص اثرات مکان‌های سوم بر ارتقاء زیست پذیری منطقه ۶ تهران، مسائل اقتصادی و شاخص‌های آن است. در همین راستا، مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی در جدول (۵) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند و نتایج آنها به شرح زیر است.

جدول ۵. بررسی میزان اثرگذاری و اثرپذیری شاخص‌های اقتصادی مکان‌های سوم در ارتقاء زیست پذیری منطقه ۶ کلانشهر تهران

غیر فاز	Di-Ri	فازی	Di+Ri	فازی Di-Ri			فازی Di+Ri			Ri			Di			C
				u	m	l	u	m	l	u	m	l	u	m	l	
۰/۰۱۲	۰/۲۶۹	۰/۱۶۰	۰/۰۱۳	-۰/۱۳۳	۰/۴۲۶	۰/۲۷۰	۰/۱۳۳	۰/۲۰۶	۰/۱۲۹	۰/۰۶۰	۰/۲۲۰	۰/۱۴۲	۰/۰۷۳			C1
۰/۰۰۰۷	۰/۲۵۸	۰/۱۴۵	۰/۰۰۰	-۰/۱۴۶	۰/۴۱۳	۰/۲۵۷	۰/۱۲۱	۰/۲۰۶	۰/۱۲۹	۰/۰۶۱	۰/۲۰۶	۰/۱۲۹	۰/۰۶۰			C2
۰/۰۳۳	۰/۲۶۹	۰/۱۸۴	۰/۰۳۷	-۰/۱۰۹	۰/۴۲۶	۰/۲۷۰	۰/۱۳۳	۰/۱۹۳	۰/۱۱۶	۰/۰۴۹	۰/۲۳۳	۰/۱۵۴	۰/۰۸۴			C3
-۰/۰۲۱	۰/۱۹۱	۰/۱۱۶	-۰/۰۲۵	-۰/۱۶۷	۰/۳۳۲	۰/۱۸۱	۰/۰۴۹	۰/۱۷۹	۰/۱۰۳	۰/۰۳۶	۰/۱۵۳	۰/۰۷۸	۰/۰۱۲			C4
-۰/۰۲۱	۰/۲۳۶	۰/۱۱۹	-۰/۰۲۵	-۰/۱۷۰	۰/۳۸۶	۰/۲۳۳	۰/۰۹۸	۰/۲۰۶	۰/۱۲۹	۰/۰۶۱	۰/۱۸۰	۰/۱۰۴	۰/۰۳۷			C5
۰/۰۰۱	۰/۲۳۶	۰/۱۴۵	۰/۰۰۰	-۰/۱۴۴	۰/۳۸۶	۰/۲۳۲	۰/۰۹۷	۰/۱۹۳	۰/۱۱۶	۰/۰۴۸	۰/۱۹۳	۰/۱۱۶	۰/۰۴۹			C6

نتایج حاصل از یافته‌های تحقیق در بخش اقتصادی در منطقه ۶ کلانشهر تهران نشان می‌دهد که تنها دو شاخص پایداری اقتصادی و توسعه امکانات و تسهیلات زندگی جز عوامل معلول محسوب می‌شوند و سایر شاخص‌ها از جمله تنوع و پویایی اقتصادی، توسعه مشاغل خرد، کم رنگ شدن اختلاف طبقاتی به لحاظ اقتصادی و رونق اقتصادی جز عوامل علی محسوب می‌شوند. نتایج حاصل از شکل (۴) نیز نشان می‌دهد که اثرگذارترین شاخص کم رنگ شدن اختلاف طبقاتی به لحاظ اقتصادی است. توجه ویژه به این عامل می‌تواند زیست‌پذیری اجتماعی را به همراه داشته باشد. همچنین، پایداری اقتصادی مکان‌های سوم نیز به عنوان یکی از شاخص‌های اثرپذیر در افزایش زیست‌پذیری اجتماعی در منطقه ۶ کلانشهر تهران می‌باشد. بنابراین، توجه به این دو شاخص می‌تواند زمینه زیست‌پذیری اجتماعی در منطقه ۶ کلانشهر تهران را فراهم آورد. بنابراین، با توجه به یافته‌ها می‌توان گفت که اثرات اقتصادی و شاخص‌های آن در مکان‌های سوم امری مهم تلقی می‌شود و می‌تواند در توسعه اقتصادی جامعه و بهبود شرایط اقتصادی محلی تأثیرگذار باشد. با تأمین منابع مالی، مهیاسازی زیرساخت‌های لازم و فراهم سازی فرصت-های شغلی به صورت خرد و غیره می‌توان مکان‌های سوم را به عنوان مراکز فعالیت اقتصادی و توسعه کسب و کارهای کوچک و متوسط توسعه و گسترش داد. همچنین، فعالیت‌های اقتصادی در مکان‌های سوم می‌تواند به تحریک رشد اقتصادی محلی، جذب گردشگران داخلی و خارجی و پایداری مالی آنها کمک کند و در نتیجه به بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی جامعه کمک کند. بنابراین وجود چنین مکان‌های علاوه بر مزایایی اقتصادی، باعث افزایش سرزندگی، زیست پذیری، کیفیت زندگی شهروندان جامعه شهری منطقه ۶ کلانشهر تهران خواهد شد.

شکل ۴. الگوی روابط بین شاخص‌های اقتصادی

مدیریتی - نهادی

مکان‌های سوم به عنوان مراکز فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی، اثرگذاری مهمی در جامعه دارند. برای برقراری عملکرد بهتر در این مکان‌ها، میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عامل مدیریتی-نهادی مهم است. این نهادها می‌توانند شامل انواعی از سازمان‌ها و ارگان‌ها باشند، که به عنوان مدیران مسئولیت‌های مختلفی را در مکان‌های سوم برعهده دارند. در همین راستا، مهمترین شاخص‌های آن در قالب در جدول (۶) با استفاده از دیمتل فازی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و نتایج آن به شرح زیر است:

جدول ۶. بررسی میزان اثرگذاری و اثرپذیری شاخص‌های مدیریتی-نهادی مکانهای سوم در ارتقاء زیست پذیری منطقه ۶ کلانشهر تهران

غیرفازی Di-Ri	غیرفازی Di+Ri	فازی Di-Ri			فازی Di+Ri			Ri			Di			
		u	m	l	u	m	l	u	m	l	u	m	l	
-۰/۰۲۰	۰/۲۶۱	۰/۰۹۱	-۰/۰۲۶	-۰/۱۲۹	۰/۳۶۹	۰/۲۶۱	۰/۱۴۹	۰/۱۹۲	۰/۱۴۴	۰/۰۸۷	۰/۱۷۸	۰/۱۱۸	۰/۰۶۲	D1
۰/۰۲۱۲	۰/۲۶۰	۰/۱۲۹	۰/۰۲۶	-۰/۰۹۱	۰/۳۶۹	۰/۲۶۰	۰/۱۴۸	۰/۱۷۸	۰/۱۱۷	۰/۰۶۲	۰/۱۹۱	۰/۱۴۳	۰/۰۸۷	D2
-۰/۰۲۲	۰/۲۸۱	۰/۰۷۹	-۰/۰۲۶	-۰/۱۳۰	۰/۳۸۲	۰/۲۸۶	۰/۱۷۳	۰/۲۰۴	۰/۱۵۶	۰/۰۹۹	۰/۱۷۸	۰/۱۳۰	۰/۰۷۴	D3
۰/۰۰۱	۰/۲۸۴	۰/۱۱۸	۰/۰۰۰	-۰/۱۱۸	۰/۴۰۸	۰/۲۸۶	۰/۱۷۳	۰/۲۰۴	۰/۱۴۳	۰/۰۸۶	۰/۲۰۴	۰/۱۴۳	۰/۰۸۶	D4
۰/۰۲۳	۰/۲۴۱	۰/۱۴۲	۰/۰۲۶	-۰/۰۹۰	۰/۳۵۶	۰/۲۳۵	۰/۱۲۴	۰/۱۶۵	۰/۱۰۵	۰/۰۵۰	۰/۱۹۱	۰/۱۳۰	۰/۰۷۵	D5

در مقوله مدیریتی-نهادی، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که دو شاخص (مدیریت بهینه فضایی از طریق طراحی مکان‌های با هویت و با جذابیت‌های بصری و توسعه فضاهای شبانه شهری) به دلیل منفی بودن اعداد حاصل از دیمتل فازی جز عوامل اثرپذیر شناخته شده‌اند. از سوی دیگر، شاخص‌های دیگر مانند: تأمین امنیت مکان‌های سوم؛ توزیع عادلانه مکان‌های سوم در نواحی شهری و ایجاد مکان‌های سوم بین مردم به شکل پایدار و با شکوه اشاره دارند، به دلیل امتیازات مثبت، به عنوان عوامل علی و تاثیرگذار معرفی شده‌اند.

نتایج شکل (۵) نشان می‌دهد که ایجاد مکان‌های سوم و توسعه آن در فضاهای شهری به شکل پایدار و با شکوه به عنوان یکی از تاثیرگذارترین شاخص‌ها در جهت بهبود و ارتقاء زیست پذیری منطقه ۶ کلانشهر تهران دارد و همچنین توسعه فضاهای شبانه شهری جز تاثیرپذیرترین عامل در توسعه و ارتقای زیست پذیری شهری شناخته شده است. این نتایج می‌توانند به مدیران و سیاست‌گذاران شهری کمک کنند تا بخشی از برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های شهری خود را به سمت توسعه و ارتقای زیست‌پذیری شهری تمرکز کنند. بنابراین بحث مدیریتی - نهادی و شاخص‌های آن در مکان‌های سوم نقش مهمی دارد و باعث می‌شود که این مکان‌ها با توجه به شاخص‌های اثرگذار و اثرپذیر و همچنین شناسایی آنها می‌تواند به بهترین شکل ممکن به نیازهای کاربران و جامعه محلی پاسخ دهند.

شکل ۵. الگوی روابط بین شاخص‌های مدیریتی-نهادی

نتیجه گیری

ضرورت و اهمیت پرداختن به موضوع مکان‌های سوم در راستای زیست پذیر نمودن فضاهای شهری در ارتباط با وظایف جدید برنامه‌ریزی در پاسخدهی به نیازهای جامعه پس از صنعتی شدن که شدیداً در جستجوی امکانات تسهیلات و کیفیت زندگی است به شدت افزایش یافته است و از سوی دیگر توجه به مفهوم و پیاده سازی رویکردهای زیست پذیری به جهت تهدیدهایی که پیش

روی زندگی شهری است؛ اهمیتی دوچندان یافته است. در صورتی که شهری زیست پذیر باشد به تبع آن حضور مکان‌های سوم پررنگ‌تر شده و به دنبال آن حس تعلق مکان افزایش می‌یابد و در واقع؛ مکان سوم به عنوان فضای عمومی و برنامه‌ریزی شناختی برای انسجام شهری مطرح شده‌اند. در راستای موارد مذکور، پژوهش حاضر با هدف؛ تحلیل اثرات مکان‌های سوم در ارتقاء زیست پذیری اجتماعی منطقه ۶ کلانشهر تهران تدوین شده است، برای نیل به اهداف تحقیق، عوامل اثرگذار بر تحقق زیست پذیری اجتماعی که حاصل از وجود و تقویت مکان‌های سوم در منطقه ۶ می‌باشند استخراج و مورد تحلیل قرار گرفتند، این عوامل در چند مقوله اجتماعی، اقتصادی، کالبدی- محیطی و مدیریتی نهادی ارزیابی و برای هر یک از عوامل شاخص‌هایی استخراج و مورد ارزیابی قرار داده شد.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد؛ اثرگذارترین پیامد اجتماعی حاصل از وجود مکان‌های سوم در فضاهای شهری، توسعه تعاملات اجتماعی، افزایش حس تعلق به مکان، ارتقاء احساس امنیت شهروندان، ارتقاء رفاه جمعی، ارتقای کیفیت زندگی اجتماعی عمومی منطقه ۶، افزایش کنش‌های اجتماعی و افزایش دلبستگی مکان می‌باشد؛ همچنین شاخص افزایش حس تعلق به مکان در میان ۷ شاخص علی، به عنوان اثرگذارترین شاخص در بهبود فضای شهری منطقه ۶ محسوب می‌شود. شاخص ارتقاء سلامت روان شهروندان در میان ۶ شاخص معلول، به عنوان اثرپذیرترین شاخص شناخته شده است. توجه به مسائل کالبدی- محیطی در مکان های سوم منجر به فضا سازی ارگانیک، توسعه پایدار شهری، فرصت تجربه زیست پذیری شهری، بهبود کیفیت زیستی، ایجاد فضاهای عمومی متنوع، ایجاد شهرهای پایدار و ارتقای تنوع کاربری خواهد شد. در همین راستا، نتایج این پژوهش با یافته‌های ناصحی و همکاران (۲۰۲۳)؛ شیخ باغلو و بوکسی (۲۰۲۱)؛ هیپ ویلیامز (۲۰۱۹)؛ اسپیک و بوستین (۲۰۲۰)؛ لئو و همکاران (۲۰۱۶)؛ فوگر و همکاران (۲۰۱۵) و ویکاس و بوسون (۲۰۰۹) نسبتاً همخوانی دارد. از سوی دیگر با یافته‌های سالاری پور و همکاران (۱۴۰۱)؛ عابدینی و ساکت حسلوئی (۱۴۰۰)؛ آروین و همکاران (۱۳۹۷)؛ مدیری و داودی (۱۳۹۶)؛ قنبری و همکاران (۱۳۹۵)؛ صادقی و همکاران (۱۳۹۴) و کاشانی جو (۱۳۸۹) همخوانی دارد. بنابراین، تنوع و پویایی اقتصادی، توسعه مشاغل خرد، کم رنگ شدن اختلاف طبقاتی و رونق اقتصادی از عوامل اثرگذار اقتصادی مکان‌های سوم در فضاهای شهری می‌باشند. نقش مدیران در توسعه زیست پذیری اجتماعی حاصل از وجود مکان سوم؛ تأمین امنیت مکان‌های سوم؛ توزیع عادلانه مکان‌های سوم در نواحی شهری و ایجاد مکان‌های سوم بین مردم به شکل پایدار است. بنابراین می‌بایستی در سیاست‌ها و اقدامات برنامه‌ریزی شده برای شهرها به مقوله مکان سوم با رعایت تمامی جوانب توجه ویژه نمود، توجه به این موضوع زیست پذیر نمودن فضاهای شهری را به دنبال دارد.

تقدیر و تشکر

این مقاله مستخرج از رساله دکتری رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری بوده که در گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز انجام شده است.

منابع

- آروین، محمود. (۱۳۹۷). ارزیابی اثرات دلبستگی مکانی بر میزان تاب‌آوری اجتماعی در شهرها. پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۰(۳۸)، ۸۸-۷۶.
- برخوردار، بابک؛ زارع، لیلا و مختاباد امرئی، سیدمصطفی. (۱۳۹۹). واکاوی معیارهای مطلوبیت در فضاهای جمعی اصفهان عصر صفوی (نمونه موردی: فضاهای جمعی بافت تاریخی اصفهان). منظر، ۱۲، ۲۷-۱۶.
- حسینی، سید علی؛ پوراحمد، احمد و ویسی، رضا. (۱۳۹۲). مکانیابی جهات بهینه توسعه فیزیکی شهر رشت با استفاده از مدل AHP. مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۸(۲۳)، ۵۵-۷۲.
- حکمت نیا، حسن؛ موسوی، میرنجف؛ سبحانی، نوبخت و سلمانزاده، سینا. (۱۴۰۱). تحلیل و ارزیابی زیست پذیری در بافت‌های فرسوده شهری (مطالعه موردی: شاهیندژ). مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۷(۱)، ۴۷-۳۳.
- حیدری، ندا و محمدصادق صالحی. (۱۳۹۶). ارزیابی معیارهای تعامل پذیری اجتماعی و سرزندگی در فضاهای نمایشگاهی؛ مورد پژوهی: چند نمونه در استان البرز. مدیریت شهری، ۴۷، ۳۸۰-۳۵۱.

- داودی، الهام و مدیری، آتوسا. (۱۳۹۶). بررسی نقش مکان‌های سوم بر ارتقای زندگی اجتماعی شهر زنجان در بازه زمانی انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی (مطالعه موردی: محدوده سبزه میدان شهر زنجان- ایران). *پژوهش‌های جغرافیایی/انسانی*، ۴۹(۳۳)، ۵۷۰-۵۵۳.
- رمضانی، مریم؛ قره بگلو، مینو و مولایی، اصغر. (۱۴۰۱). نقش مکان‌های سوم در ارتقای حس تعلق شهروندان (مورد مطالعه: از میدان ولی عصر تا چهارراه خیابان ولی عصر تهران). *رهپویه معماری و شهرسازی*، ۱(۲)، ۶۱-۷۶.
- سالاری‌پور، علی‌اکبر؛ زادصالحی، رامتین و مهرداد مهرجو. (۱۴۰۱). بررسی نقش مکان‌های سوم شهری در توسعه گردشگری (مطالعه موردی: پیاده‌راه مرکزی شهر رشت). *جغرافیا و توسعه فضای شهری*، ۹(۲)، ۹۷-۱۱۵.
- سالاری‌پور، علی‌اکبر؛ رضانی، حمیدرضا؛ مهرجو، مهرداد و قربان زاده، نگین. (۱۳۹۸). بررسی تاثیر کیفیت مکان‌های سوم شهری بر حس تعلق شهروندان؛ مطالعه موردی: پیاده‌راه فرهنگی-تاریخی رشت. *شهر ایرانی-اسلامی*، ۳۸(۱۰)، ۵۱-۳۷.
- صادقی، نگین؛ ذبیحی، حسین و سید غلامرضا اسلامی. (۱۳۹۴). مقایسه تطبیقی مکان‌یابی فضای سوم و نقشه شناختی احساس امنیت در فضای شهری: نمونه موردی شهر اصفهان. *برنامه‌ریزی فضایی*، ۲(۱۷)، ۹۳-۱۱۶.
- عابدینی، اصغر و میثم ساکت حسنلوئی. (۱۴۰۰). مکان‌های سوم شهری؛ صحنه خلق پاتوق‌های اجتماعی و تفریحی جامعه مطالعه موردی: بررسی تطبیقی کافه‌های مناطق ۱ و ۴ شهر ارمیه. *دانش شهرسازی*، ۵(۲)، ۱۷۰-۱۵۳.
- قنبری، محمد؛ اجزاء شکوهی، محمد؛ رهنما، محمد رحیم و امید علی خوارزمی. (۱۳۹۵). تحلیلی بر زیست پذیری شهری با تاکید بر شاخص امنیت و پایداری (مطالعه موردی: کلانشهر مشهد). *پژوهش‌های جغرافیایی سیاسی*، ۱(۳)، ۱۵۴-۱۲۹.
- کاشانی جو، خشایار. (۱۳۸۹). بازشناخت رویکردهای نظری به فضاهای عمومی شهری. *هویت شهری*، ۶(۱۰۷-۹۵).
- کاظم‌زاده، نسرين و فرامرز میرزایی (۱۴۰۰). واکاوی هویت مکان سوم در رمان خان‌الخلیلی اثر نجیب محفوظ بر اساس نظریه ری اولدنبرگ. *لسان‌مبین*، ۱۲(۴۳)، ۶۲-۴۳.
- محمد قنبری؛ محمد اجزاء شکوهی؛ محمد رحیم رهنما و امید علی خوارزمی. (۱۳۹۸). ارزیابی زیست پذیری شهری در کلان‌شهر مشهد با تاکید بر شاخص حمل و نقل. *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۴(۴)، ۹۸۳-۱۰۰۱.
- محمدی سالک؛ مریم، عسگری و علی و راضیه فتحی. (۱۴۰۰). امکان‌سنجی بروز مکان سوم ری اولدنبرگ در معماری داخلی کافه. *پژوهش‌های معماری نوین*، ۱(۸۴-۷۱).
- مدیری، آتوسا و داودی، الهام. (۱۳۹۶). ارزیابی پراکنش مکان‌های سوم در ارتباط با سطوح طبقات اجتماعی مختلف شهر زنجان. *مطالعات شهری*، ۱۶(۹۳-۸۱).
- منظم اسماعیل‌پور، علی؛ شاهوردی، حدیث؛ رومیانی، احمد و چهارزی، الیاس. (۱۳۹۷). اولویت بندی نواحی روستایی براساس شاخص‌های زیست پذیری (مطالعه موردی: بخش زاغه، شهرستان خرم‌آباد). *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۳(۴)، ۹۸۸-۹۷۱.
- نقیبی، فریدون؛ ساکت حسنلویی، میثم و اظهري، علی. (۱۴۰۰). واکاوی فضائی-کالبدی سطح آسیب پذیری بافت‌های فرسوده شهری با استفاده از ANP و VIKOR مطالعه موردی: بافت مرکزی شهر ارومیه. *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، دوره ۱۶(۴)، ۸۹۶-۸۷۵.
- نیکدل، نسرين؛ شهرامی اردجانی، رفعت؛ حسنی مهر، سیده صدیقه و اصغری، حسین. (۱۴۰۲). سطح بندی روستاها بر اساس شاخص‌های زیست پذیری (مطالعه موردی: سکونتگاه‌های روستایی شهرستان صومعه‌سرا). *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۸(۱)، ۱۶۸-۱۵۵.
- Bustin, R., & Janet, S. (2020). *Third Space, International Encyclopedia of Human Geography*. Second Edition, 259-264.
- Fougere, G., Hooper, C. M., & Ivory, V. CH. (2015). Childhood neighbourhoods as third places: Developing durable skills and preferences that enhance wellbeing in adulthood. *Journal: Health & Place*, 34, 34-45. doi:10.1016/j.healthplace.2015.03.017.
- Hickman, P. (2013). Third places and social interaction in deprived neighbourhoods in Great Britain. *Journal of Housing and the Built Environment*, 28(2), 221-236. doi:10.1007/s10901-012-9306-5.
- Kuksa, I., & Mark, Ch. (2014). First, second, third and fourth places – making extra sense of space, *Making Sense of Space, The Design and Experience of Virtual Spaces as a Tool for Communication*, 93-99.
- Luo, & E. (2016). From lost space to third place: The visitor's perspective. *Tourism Management*, 57(5), 106-117. doi:10.1016/j.tourman.2016.05.012.
- Mehta, V., & Bosson, Jennifer, K. (2009). *Third Places and the Social Life of Streets*. Psychology Faculty Publications, Vol 42.
- Nahiduzzaman, Kh Md., Aldosary, A., Ahmed, S., Hewage, K., & Sadiq, R. (2020). Urban cohesion vis-à-vis organic spatialization of “Third places” in Saudi Arabia: The need for an alternative planning praxis. *Habitat International*, Vol 105, 102258. doi.org/10.1016/j.habitatint.2020.102258.

- Nasehi, H., Saberi, H., Ghaedrahmati, S., & Khademolhoosini, A. (2023). Social sustainability and urban third places: the case of the city of Isfahan in Iran. *Geo Journal*, 88(5), 1-13. doi.org/10.1007/s10708-023-10839-0.
- Oldenburg, R. (1999). *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons and Other Hangouts at the Heart of a Community*. New York: Taylor and Francis.
- Ren, K., Wang, Y., Liu, T., & Wang, T. (2017). Dataset on outdoor behavior-system and spatial-pattern in the third place in cold area-based on the perspective of new energy structure, *Data in Brief*, Vol 10, 593-597. doi.org/10.1016/j.dib.2016.12.040.
- Sheikhabaglou, O And Boo Xi, W. (2021). Explanation the role of third places in the socialization of urban districts. *Urban Manage Energy Sustainability*, 3(1), 108 – 115. [doi:10.22034/JUMES.2021.249507](https://doi.org/10.22034/JUMES.2021.249507).
- Williams, Seth A. & John R. Hipp. (2019). How great and how good?: Third places, neighbor interaction, and cohesion in the neighborhood context. *Social Science Research*, 77, 68-78. doi.org/10.1016/j.ssresearch.2018.10.008.

How to cite this article:

Ghobadi, K., Valizadeh, R., Azar, A & Panahi, A. (2024). Analysis of the Effects of Third Places on Promoting Social Sustainability in Zone 6 of the Metropolis of Tehran. *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 19(3), 15-28.

ارجا به این مقاله:

قبادی، کوثر؛ ولی‌زاده، رضا، آذر، علی و پناهی، علی. (۱۴۰۳). تحلیل اثرات مکان‌های سوم در ارتقای زیست‌پذیری اجتماعی منطقه ۶ کلانشهر تهران. فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۹ (۳)، ۱۵-۲۸.